

DISCUȚII PRIVIND PROBA TESTIMONIALĂ ÎN DREPTUL CIVIL ROMÂN

Conf. univ. dr. Sevastian Cercel

La preuve testimoniale a une place importante dans le système probatoire actuel, même si elle a beaucoup perdu de sa position jadis reconnue par le droit romain et par l'ancien droit roumain. La règle „testis unus, testis nullus” qui était applicable à l'époque est aujourd'hui atteinte d'obsolescence, car le nombre des témoins ne présente plus d'importance pour la preuve d'un fait litigieux. Si les faits juridiques „stricto sensu” peuvent librement être prouvés par le témoignage, dans le ramaîne de la preuve des actes juridiques par les déclarations des témoins la loi civile consacre deux importantes règles de nature restrictive: l'interdiction de prouver par témoins „les actes juridiques à une valeur plus grande que celle légale” et l'interdiction de prouver par des témoins „contre ou en plus du contenu d'un écrit”.

1. Preliminarii. Materia probațiunii este reglementată, mai întâi, în dispozițiile art. 1169-1206 C.civ. care cuprind regulile de ordin general privind probele și reglementarea unor mijloace de probă. Pe de altă parte, dispozițiile art. 167-225 C. proc.civ. reglementează „administrarea dovezilor” în procesul civil. Pentru a reține importanța probelor trebuie să avem în vedere, mai întâi, că a nu dovedi un drept, este ca și cum acesta nu ar exista (*idem est non esse, et non probari*). Pe de altă parte, lipsa probelor constituie un important risc în valorificarea drepturilor subiective civile, deoarece, chiar dacă formal dreptul poate exista (fără a fi probat), el nu poate fi exercitat normal. De amintit că o hotărâre judecătorească este temeinică numai dacă se bazează pe probe convingătoare, iar judecătorul își va forma convingerea și va pronunța hotărârea numai pe baza probelor ce s-au administrat în cauză (*dabi mihi factum, dabo tibi ius*). În fine, probele sunt importante și pentru prevenirea unor litigii, de vreme ce pot determina „adversarul” să recunoască și să respecte dreptul subiectiv, fără a fi nevoie de declanșarea unui proces.

Între mijloacele de probă enumerate în art. 1170 C.civ., dovada "prin martorii" ocupă un loc aparte, desprins și din regulile impuse prin dispozițiile art. 1191-1198 C.civ., după cum vom vedea în cele ce urmează. Vom aminti aici că progresul științei și tehnicii oferă procedee noi de reproducere și conservare a imaginilor și cuvintelor, care influențează materia probațiunii (procedee moderne de înregistrare fotografică, cinematografică și video¹; metode și mijloace noi puse la dispoziție de științele medicale; metode și mijloace moderne de expertizare fonică, grafologică etc).

2. Noțiune. În general, martorul este persoana care asistă sau a asistat la o întâmplare, la un eveniment, la o discuție etc. și care poate da informații cu privire la acestea. În drept, martorul este persoana chemată în fața instanței pentru a da lămuriri în legătură cu fapte pe care le cunoaște și care pot ajuta la soluționarea unei cauze. Pe de altă parte, mărturia este *relatarea*

---

¹ Al. Țuculeanu, Câteva considerații asupra interceptărilor și înregistrărilor audio și video, Dreptul nr. 5/2004, p. 21-27.

orală, făcută de o persoană, în fața instanței de judecată, cu privire la acte sau fapte litigioase pe care le cunoaște personal².

Martorul trebuie să fie o persoană străină de proces, care poate da informații nepărtinitoare în legătură cu pretențiile părților. Depoziția se caracterizează prin: a) *cunoaștere personală* de către martor a împrejurărilor din trecut pe care le relatează; nu interesează cele aflate din zvon, din auzite („par commune renommée”), ci numai ce „a văzut și a auzit” *propriis sensibus*; b) prin *oralitate*, pentru că relatarea se face verbal în fața instanței, fără a citi un răspuns scris mai înainte. Dacă în dreptul roman proba testimonială era aproape obligatorie (*testimoniorum usus frequens ac necessarius est*), iar în dreptul vechi proba era admisă fără nicio restricție, în prezent, reglementarea legală acordă, în principiu, depozițiilor martorilor mai puțină încredere decât înscrisurilor³. Această reticență este justificată de faptul că fidelitatea și capacitatea de reproducere a memoriei nu sunt nicicând depline, ci ele „au o scară ce urcă în medie cel mult 75-80 %, iar în jos pot coborî până aproape de zero”⁴, în timp ce înscrisul „nu uită”.

3. Admisibilitatea probei cu martori. Este important să reținem de la început că în această materie se distinge între faptele juridice *stricto sensu* și actele juridice civile. Regula generală în ceea ce privește admisibilitatea probei cu martori este că *faptele juridice stricto sensu* pot fi dovedite *neîngrădit* cu martori. Este vorba de *faptele naturale*, care se produc independent de voința omului și de care legea civilă leagă anumite efecte juridice, precum forța majoră (trăsnetul, grindina, inundațiile etc.), și de *acțiunile omenești produse fără intenția de a produce efecte juridice*, efecte ce se produc în puterea legii. Pot fi astfel probate: delictele și cvasidelictele; construirea sau repararea unui imobil; faptele materiale constitutive ale posesiei; executarea ori neexecutarea unui contract; trecerea pe locul altuia; împrejurarea că un anumit loc nu are acces la calea publică; viciile de consimțământ etc. Există însă fapte naturale care, de principiu, nu pot fi probate cu martori, precum nașterea sau moartea, care se probează, de regulă, cu acte de stare civilă.

În privința admisibilității probării *actelor juridice (negotium juris)* prin declarațiile martorilor, legea civilă instituie două reguli restrictive: interdicția de a dovedi cu martori actele juridice cu o valoare mai mare decât cea prevăzută de lege; interdicția de a dovedi cu martori împotriva sau peste cuprinsul unui înscris, care vor fi analizate în cele ce urmează.

---

² Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a VII-a revăzută și adăugită de M. Nicolae, P. Trușcă, Ed. Universul Juridic, București, 2001, p. 120; G. Boroș, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 109 și urm.; O. Ungureanu, *Manual de drept civil. Partea generală*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 186-189; E. Chelaru, *Drept civil. Partea generală*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 93-95; S. Cercel, *Drept civil. Actul juridic civil. Teoria probelor*, Ed. Universitaria, Craiova, 2006, p. 223-224.

³ Pentru evoluția probei prin declarațiile martorilor, D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislații străine*, Iași, Tipografia Națională, 1900, vol. VII, p. 241-245; G. Boroș, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, 2001, p. 111-112.

⁴ N. Mărgineanu, *Condiția umană. Aspectul bio-psiho-social și cultural*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 359. Pentru analiza mărturiei ca proces psihologic, C. Belu, *Elemente psiho-juridice în probațiunea judiciară*, Ed. Tigero, Craiova, 1995, p. 65 și urm.

3. Interdicția de a dovedi cu martori actele juridice cu o valoare mai mare de 250 de lei. Potrivit art. 1191 alin. (1) C.civ. „Dovada actelor juridice al căror obiect are o valoare ce depășește suma de 250 lei, chiar și pentru depozit voluntar, nu se poate face decât sau prin act autentic, sau prin act sub semnătură privată”. Această regulă înlătură, de principiu, mărturia ca mijloc de probă al *existenței unui act juridic*, dacă obiectul său are o valoare mai mare decât plafonul legal. Ea se aplică tuturor actelor juridice, unilaterale sau bilaterale, prin care se stabilesc raporturi juridice ori se recunosc, se confirmă, se modifică, se transmit sau se sting raporturi juridice preexistente⁵.

În jurisprudența sa Curtea Constituțională a arătat că „o sumă sau o valoare a obiectului actului juridic atât de redusă este explicată constant prin dorința legiuitorului de a obliga părțile care încheie acte juridice să le constate în formă scrisă, care asigură certitudinea și stabilitatea raporturilor juridice pe care le creează. Desigur, valoarea de astăzi, care nu a mai fost modificată din anul 1952, este mică, dar chiar într-o viitoare reglementare, față de scopul legiuitorului, este de presupus că ea nu va fi foarte mare. Pe de altă parte, este firesc ca această valoare să fie modificată, uneori, în raport de inflație. Toate aceste aspecte vizează însă politica și tehnica legislativă, nicicum constituționalitatea dispozițiilor înscrise în art. 1191 C. civ.”⁶.

Este important să amintim aici că prin Legea nr. 348 din 14 iulie 2004 privind denominarea monedei naționale⁷, la data de 1 iulie 2005 moneda națională a României, leul, va fi denominată astfel încât 10.000 lei vechi, aflați în circulație la această dată, vor fi preschimbați pentru 1 leu nou. Leul nou va fi unitatea monetară națională a României, denumită în continuare leu, și se va diviza în 100 de bani (art. 1 din lege). Denominarea reprezintă acțiunea de reducere a valorii nominale a însemnelor monetare și se realizează în baza acestei legi, fără a fi necesară o declarație în acest sens din partea persoanelor autorizate (art. 5 alin. 3 din lege). Dacă am considera că plafonul impus de art. 1191 C.civ. este, în prezent de 250 "lei noi", adică 2, 5 milioane "lei vechi" problema "valorii" acestuia pare a fi rezolvată, suma respectivă nemaifiind mică. Dar trebuie să amintim că potrivit art. 5 alin. 5 din Legea nr. 348/2004, "toate sumele în moneda veche prevăzute în actele normative emise anterior datei de 1 iulie 2005 se înlocuiesc cu sumele în moneda nouă, prin împărțirea la 10.000". Înclinăm să credem că plafonul impus de art. 1191 C.civ. poate fi considerat a fi de 250 "lei noi", aceste dispoziții legale nefiind vizate de art. 5 alin. 5 din Legea nr. 384/2004, chiar dacă, la prima vedere, o interpretare gramaticală ar impune o soluție contrară (de vreme ce avem de a face cu o dispoziție dintr-un act normativ "emis anterior datei de 1 iulie 2005"); soluția avansată poate să rezulte din interpretarea teleologică și sistematică a dispozițiilor legale respective.

Evaluarea obiectului se face *în momentul încheierii actului*, pentru că în acest moment părțile trebuie să știe dacă este necesară sau nu preconstituirea înscrisului, iar nu în momentul

---

⁵ Plenul Trib. Suprem, Decizia de îndrumare nr. 7/1961, C.D. 1961, p. 16.

⁶ Decizia nr. 21/1997 (M. Of. nr. 254 din 26 septembrie 1997); Decizia nr. 213/1998 (M. Of. nr. 79 din 19 februarie 1998). A se vedea, E.C. Mogârzan, Consecințe ale majorării *de lege ferenda* a plafonului valoric pentru admisibilitatea probei cu martori prevăzut de Codul civil, Dreptul nr. 1/1999, p. 14 și urm.

⁷ Publicată în M. Of. nr. 664 din 23 iulie 2004, modificată și completată prin Ordonanța nr. 5 din 20 ianuarie 2005 și prin Legea nr. 101 din 3 mai 2005

introducerii cererii de chemare în judecată⁸. Potrivit art. 1192 C.civ., actul juridic poate fi probat cu martori dacă plafonul legal este depășit numai „*prin unirea capitalului cu dobânzile*”. În continuare, art. 1193-1196 C.civ. stabilesc o serie de restricții pentru a se evita *eludarea* regulii impuse de art. 1191 alin. (1) C.civ. prin fragmentarea creanței, restrângerea obiectului cererii sau introducerea unor cereri succesive.

4. Interdicția de a dovedi cu martori împotriva sau peste cuprinsul unui înscris.

Potrivit art. 1191 alin. (2) C.civ. „nu se va primi niciodată o dovadă prin martori, în contra sau peste ceea ce cuprinde actul, nici despre ceea ce se pretinde că s-ar fi zis înaintea, la timpul sau în urma confecționării actului, chiar cu privire la o sumă sau o valoare ce nu depășește 250 lei”. Această regulă interzice, în principiu, mărturia destinată să combată *conținutul* înscrisului constatat al unei operațiuni juridice, în care se presupune că părțile au consemnat voința lor reală. Așadar, ori de câte ori părțile au întocmit un înscris pentru constatarea unei înțelegeri, chiar pentru o sumă sau valoare mai mică de 250 lei, proba testimonială nu poate fi admisă pentru a stabili că înțelegerea a fost alta, că părțile au convenit și asupra altor lucruri decât cele scrise. Altfel zis, când părțile au constatat raportul lor juridic printr-un înscris, orice modificări sau completări trebuie să fie consemnate tot într-un înscris.

Cu privire la regula impusă de art. 1191 alin. (2) C.civ. (*contra scriptum testimonium, non scriptum testimonium non fertur*) s-a arătat⁹ motivat că: a) proba testimonială este admisibilă fără restricții, de câte ori actul, fie chiar autentic, este atacat pentru fraudă, eroare, dol, violență, lipsa cauzei, cauză falsă, ilicită sau imorală; b) mărturia este admisibilă pentru lămurirea sensului exact al unor clauze contractuale confuze, obscure sau susceptibile de mai multe înțelesuri, pentru că a interpreta nu înseamnă a proba împotriva sau peste cuprinsul unui înscris; c) mărturia este admisibilă pentru stabilirea unor acte sau fapte distincte de actul constatat prin înscris și ulterioare acestuia, care constată moduri de executare sau stingere a obligațiilor (plata, compensația, remiterea datoriei etc.), dacă aceste operațiuni, privite separat, pot fi dovedite cu martori potrivit art. 1191 alin. (1) C.civ. Pe de altă parte, restricțiile instituite de art. 1191 alin. (1) și (2) C.civ. *nu se aplică în raporturile dintre părți și terți*, pentru care actul juridic apare ca un fapt material, așa încât proba cu martori împotriva sau peste conținutul înscrisului este admisibilă.

5. Excepții comune de la regulile prevăzute de art. 1191 alin. (1) și (2) C.civ.

Înțelegerea părților. Există situații în care proba cu martori în domeniul actului juridic este admisibilă și în raporturile dintre părți: convenția părților; existența unui început de dovadă scrisă; imposibilitatea procurării sau păstrării unui înscris. Dispozițiile legale care interzic proba cu martori pentru dovedirea unui act juridic cu o anumită valoare ori împotriva sau peste cuprinsul unui înscris nu au caracter imperativ, de ordine publică. Ele sunt reguli de protecție a intereselor părților, cărora le oferă o anumită stabilitate a raporturilor juridice. În consecință,

---

⁸ D. Alexandresco, op. cit., vol. VII, p. 259; V.M. Ciobanu, Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. II, Ed. Național, București, 1997, p. 188; G. Boroș, Codul de procedură civilă comentat și adnotat, Ed. All Beck, București, 2001, p. 390.

⁹ D. Alexandresco, Drept civil român, vol. VII, p. 266-267; V.M. Ciobanu, Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. II, p. 190-191; G. Boroș, Drept civil. Partea generală. Persoanele, 2001, p. 115-116; Trib. Jud. Cluj, decizia civilă nr. 14/1973, R.R.D. nr. 2/1974, p. 163.

ultimul alineat al art. 1191 C.civ. le îngăduie explicit părților să convină folosirea dovezii testimoniale chiar în cazurile oprite: „Părțile însă pot conveni ca și în cazurile arătate mai sus să se poată face dovada cu martori, dacă aceasta privește drepturi de care ele pot să dispună”. Convenția poate fi atât expresă, cât și tacită (când, spre exemplu, rezultă din neopunerea la cererea de probe formulată în instanță de partea adversă¹⁰). S-a subliniat¹¹ că, în cazul în care una din părți solicită proba testimonială împotriva dispozițiilor art. 1191 C.civ., instanța *nu* trebuie să atragă atenția părții adverse că are dreptul să se opună la încuviințarea probei (în virtutea rolului activ), pentru că s-ar ajunge la restrângerea mijloacelor de probă și atingerea principiului aflării adevărului.

6. Începutul de dovadă scrisă. Potrivit art. 1197 alin. (2) C.civ. începutul de dovadă scrisă este „orice scriptură a aceluia în contra căruia s-a formulat petiția, sau a celui ce el reprezintă și care scriptură face crezut faptul pretins”. Fără să constituie prin el însuși o probă de sine stătătoare, începutul de dovadă scrisă face posibilă folosirea, în completarea sa, a probei testimoniale, atât pentru a dovedi existența unui act, cât și pentru a combate conținutul acestuia, prin derogare de la art. 1191 C.civ.

Începutul de dovadă trebuie să fie înfățișat de reclamant, căci existența lui nu poate fi probată prin martori, și constă într-o scriere, recunoscută sau verificată, care poate fi nedată ori nesemnată de cel căruia i se opune. Nu e vorba (numai) de o scriptură redactată pentru a fi folosită ca probă, ci de o scrisoare, note, socoteli ori o simplă mențiune scrisă de cel vizat, chiar pe o filă volantă. Ar putea fi vorba despre: un act care nu este autentic pentru nerespectarea formalităților legale și care nu a fost semnat; un act sub semnătură privată căruia îi lipsește mențiunea multiplului exemplar sau formula bun și aprobat; mențiunile străine de obiectul convenției care apar într-un act autentic sau sub semnătură privată; declarații scrise extrajudiciare; hârtiile casnice; mențiunile unui inventar; cereri adresate autorităților; concluzii scrise înaintate instanței etc.

Pentru a fi considerată un început de dovadă scrisă o scriptură trebuie să îndeplinească două condiții. Mai întâi, să provină de la cel căruia îi este opusă, de la acela pe care îl reprezintă ori de care este reprezentat. Începutul de dovadă este, în cele din urmă, o mărturisire incompletă, iar mărturisirea își produce efecte numai împotriva celui de la care emană. Înscrișul poate fi întocmit de o altă persoană dacă este semnat de parte. Scrierea debitorului poate fi opusă creditorului, iar cea care emană de la autorul comun poate fi opusă oricărui moștenitor (*heres personam defuncti sustinet*). A doua condiție impune ca scriptura să fie concludentă, să facă *verosimil* faptul pretins. Această condiție va fi dedusă „de instanță din împrejurările de fapt ale cauzei”¹². O scrisoare prin care mă rogi să îți ofer un împrumut, nu dovedește împrumutul, dar îl face a fi crezut. Scrierea poate face verosimil faptul pretins chiar dacă nu îl menționează

---

¹⁰ Trib. Suprem, decizia civilă nr. 301 /1955, C.D. 1955, vol. II, p. 209; idem, decizia civilă nr. 1194/1956, C.D. 1956, vol. II, p. 253.

¹¹ G. Boroi, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, 2001, p. 116-117; V.M. Ciobanu, *op. cit.*, vol. II, p. 191, nota 624. Pentru soluția contrară, Trib. Suprem, decizia civilă nr. 1489/1957, C.D. 1957, p. 325.

¹² Trib. Suprem, decizia civilă nr. 1391/1969, C.D. 1969, p. 99.

direct, când privește un alt fapt, conex cu cel ce formează obiectul litigiului, din care instanța ar putea deduce existența faptului pretins¹³.

7. Imposibilitatea preconstituirii sau păstrării probei scrise. Imposibilitatea preconstituirii sau păstrării probei scrise *de către creditor* „despre obligația ce pretinde” constituie, de asemenea, o situație care îi îngăduie, prin derogare de la restricțiile din art. 1191 C.civ., să folosească dovada cu martori pentru a tranșa existența sau conținutul unui act juridic. Art. 1198 C.civ. care reglementează această situație prevede două ipoteze: imposibilitatea de a preconstitui un înscris și pierderea înscrisului. Pentru *prima ipoteză*, legea face câteva aplicații cu privire la imposibilitatea materială a creditorului de a-și procura un înscris (art. 1198 pct. 1-3 C.civ): a) la obligațiile care se nasc din cvasicontracte, delictive sau cvasidelictive; b) la depozitul necesar (*miserabil* cum îl numește art. 1292 C.Calimach), în caz de incendiu, ruină, tumult sau naufragiu și la depozitele ca fac călătorii în ospătăria unde trag (jurisprudența a extins textul și la cafenele, restaurante, băi publice, biblioteci etc.). Despre toate acestea judecătorul va avea în vedere „calitatea persoanelor și circumstanțele faptului” pentru a aprecia dacă admite proba testimonială; c) la obligațiile contractate în caz de accidente neprevăzute, când nu era cu puțință părților de a face înscrisuri.

Se consideră că enumerarea legală *nu este limitativă*, așa încât judecătorul poate aprecia suveran dacă părțile au fost în imposibilitate de a preconstitui un înscris despre raportul juridic pe care doresc să îl probeze. Jurisprudența a adăugat *imposibilitatea morală* de preconstituire a probei scrise, care poate fi justificată de raporturi de afecțiune, de prietenie, de deferență ierarhică în serviciu între persoanele în cauză. Noțiunea de imposibilitate morală a primit aici un înțeles larg, considerându-se că „indiferent în ce fel de relații rezidă izvorul imposibilității morale, ceea ce este esențial este constatarea existenței în realitate a unei atare imposibilități, care trebuie apreciată în raport cu calitatea persoanelor și circumstanțele faptelor”¹⁴.

A doua ipoteză are în vedere situația în care creditorul „a pierdut titlul ce-i servea de dovadă scrisă, din o cauză de forță majoră neprevăzută” (art. 1198 pct. 4 C.civ.). Pentru ca proba testimonială să fie admisibilă în această situație creditorul trebuie să dovedească, în prealabil, prin orice mijloace de probă: a) existența înscrisului; b) pierderea înscrisului din cauză de forță majoră. Jurisprudența interpretează în sens larg aici noțiunea de forță majoră și consideră că textul este aplicat și în cazul sustragerii, distrugerii sau reținerii înscrisului de partea potrivnică sau de un terț care refuză să îl prezinte. Important este să nu existe nicio culpă a părții interesate.

8. Forța probantă a mărturiei. Forța probantă a mărturiei este lăsată astăzi la aprecierea suverană a instanței de judecată, care după ce evaluează declarațiile martorilor se va pronunța asupra faptelor și împrejurărilor relatate. În aprecierea acestei probe judecătorul trebuie să stabilească, mai întâi, dacă martorul este sincer, iar, după aceea, considerându-l de

¹³ G. Boroș, Drept civil. Partea generală. Persoanele, 2001, p. 118; S. Cercel, Drept civil. Actul juridic civil. Teoria probelor, Ed. Universitaria, Craiova, 2006, p. 228-229.

¹⁴ Trib. Suprem, decizia civilă nr. 196/1984, C.D. 1984, p. 135.

Drept privat

bună-credință, dacă declarația lui corespunde realității¹⁵. În prezent numărul martorilor nu prezintă importanță în dovedirea unui fapt litigios, fiind înlăturat principiul roman *testis unus, testis nullus* aplicabil și în vechiul drept¹⁶, iar, practic, un singur martor este suficient dacă inspiră încredere.

---

¹⁵ V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. II, p. 199-200; G. Boroș, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, 2001, p. 119-120.

¹⁶ Glava 22 din Pravila lui Matei Basarab: „Iar de va fi o mărturie credincioasă și adevărată, această mărturie să nu să crează, ci numai doi sau trei martori, cum e cuvântul scriperei “ (*voix d'un, voix de nun*).